

BAŞLANGIÇ DURUMU, BİLGİSİZLİK PEÇESİ: RAWLS, HABERMAS VE SANDEL

İsrafil AYDIN*

ÖZET

Bu makalede John Rawls'ın, başlangıç durumu ve bilgisizlik peçesi kavramları ile bu kavramlara yönelik olarak yapılan eleştirilere vermiş olduğu cevaplar incelenecektir. Özellikle başlangıç durumu içerisinde konumlandırılan ancak toplumdaki kopuk olduğu ileri sürülen soyut insan kavramı ve cehalet peçesinin araçsallığı üzerinde durulacak ve hakkaniyet olarak adalet kuramının metodolojik araçlarının soyutlama özelliği vurgulanacaktır. Güncel liberalizm tartışmaları içerisinde önemli bir yer tutan hakkaniyet olarak adalet önerisi siyaset ve felsefe ilişkisi açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: John Rawls, Adalet, Liberalizm, Başlangıç Durumu, Bilgisizlik Peçesi:

(Original Position, Veil of Ignorance: Rawls, Habermas and Sandel)

ABSTRACT

In this article, John Rawls, the original situation and the veil of ignorance has given concepts answers the criticisms made towards these concepts will be discussed. Especially in the original state is positioned but the abstract concept of man alleged to be detached from society and will focus on the instrumentality of the veil of ignorance. Abstraction feature of the methodological tools of the theory of justice as fairness will be highlighted. Justice as fairness holds an important place within the current proposal liberalism debate is of particular importance in terms of the relationship between politics and philosophy.

Key Words: John Rawls, Justice, Liberalism, Original Position, Veil of Ignorance

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Doktora Öğrencisi, israfil61@gmail.com

Giriş

Bu makalenin amacı iyi düzenlenmiş bir toplumda Siyasal Liberalizm'in temel amaçlarından birisi olan hakkaniyet olarak adalet anlayışının, sözleşmecî geleneğe bağlı olarak geliştirilen temel varsayımlarından başlangıç durumu ve bilgisizlik peçesini Michael Sandel, Jürgen Habermas'ın eleştirileri kapsamında incelemektir. Rawls'ın, *Bir Adalet Kuramı* (1971)¹ kapsamında geliştirmiş olduğu hakkaniyet olarak adalet önerisi özellikle *makuliyet, istikrar, başlangıç durumu ve cehalet peçesi* kavramları yoğun eleştirilere maruz kalır. Rawls, bu eleştirilere *Siyasal Liberalizm* (1996)² adlı çalışmasında ilave ettiği açıklayıcı bilgiler ve Adalet Kuramı'nda öne sürmüştüğü bazı hususları geri çekerek ve yeni öneriler ile cevap verir.

Rawls'a göre, her şeyden önce hakkaniyet olarak adalet anlayışının, anayasa ile iyi düzenlenmiş demokratik toplumlarda, siyasal liberal değerlerin nesilden nesile hakkaniyetli bir işbirliği (*adalet hissi/kamusal adalet anlayışını anlayabilme ve iyi anlayış kapasitesine/rasyonaliteye sahip*) ile aktarıldığı, örtüşen görüş birliğinin³ olduğu, makul çoğulculuğun ve istikrarın sağlandığı, her türlü kapsamlı doktrinlere karşı kendi başına durabilen, toplumsal olarak düşünsel dengeye ulaşıldığı toplumlarda gerçekleşebileceğini savunur. Bu kapsamda da hakkaniyet olarak adaletin, vatandaşlar tarafından, üzerinde düşünülmüş, bilgiye dayanan ve istenen bir siyasal anlaşmaya temel olarak siyasal adalet anlayışının *pratik bir amacı* olduğunu belirtir: Ancak bu kuramın *siyasal inşacılık* kapsamında sözleşmecî geleneğine bağlı olarak bir takım soyutlamalara başvurulması gerekliliğini de özellikle vurgular. Çünkü Rawls için *siyasal inşacılık*, siyasal anlayışın yapısı ve içeriği hakkında bir görüş olarak değer ifade eder. Rawls'ın bu yaklaşımına göre, eğer *düşünsel dengeye* ulaşırsa, siyasal adaletin ilkeleri (içerik) belli bir inşa (yapı) işleminin sonucu olarak temsil edilebilir. Yani, vatandaşların temsilcileri olan ve makul şartlar altında hareket eden *rasyonel öznel*, toplumun temel yapısını düzenleyecek kamusal adalet ilkelerini seçebileceklerdir.⁴

¹ Rawls, John: A Theory of Justice, Massachusetts, Harvard University Press, Original Edition, 1971.

² Rawls, John: Political Liberalism: With a New Introduction and the "Reply to Habermas", New York: Columbia University Press. 1996.

³ Örtüşen görüş birliği, hakkaniyet olarak adaletin toplum anlayışına ve eşit ve özgür siyasal özne imgesine dayanır. Kocaoğlu, M. John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, Ankara: İmaj Yayınları. 2014, s.105-110.

⁴ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, (çev. M.F. Bilgin), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2007, s.131.

Bu husus da *başlangıç durumu* ile ortaya konur. Başlangıç durumu ve *cehalet peçesini* inşacı bir anlayış ile soyutlayarak hipotetik yöntemle araçsallaştırarak kuramsallaştırır. Bu kuramsallaştırmanın gerekliliklerine ve zorluklarına vurgu yapar. Rawls, *bu yöntemle kuramına ait her şeyi soyut bir şekilde inşa etmediğini belirtir*. Siyasal inşacılık yöntemi ile her türlü kapsamlı doktrini bir kenara bırakarak, *kendi başına durabilen*, siyasal hak ve adaletin içeriğini oluşturan ilkeleri inşa etmek suretiyle kuramın temellerini oluşturmaktadır. Ancak toplumsal⁵ olsun veya olmasın bir sözleşme düşüncesini kullanan her siyasal adalet düşüncesinin kaçınılmaz olarak bir takım zorluklarla karşı karşıya kalacağını ileri sürer. Rawls'a göre bu zorluk, *özgür ve eşit kişiler*⁶ arasında adil bir anlaşmanın sağlanabileceği, kapsayıcı arka planın çerçevesinin bütün özelliklerinden ve durumlarından soyutlanmış ve aynı zamanda bunlar tarafından saptırılmamış bir bakış açısının bulunması zorunluluğudur.⁷ Ahmet Çiğdem'in ifadesi ile Rawls, yirminci yüzyılın son otuz yılında batı dünyasındaki siyaset felsefesinin gündemini belirlemiştir.⁸ Bir Adalet Teorisi yayınlandıktan kısa bir süre sonra siyaset felsefesinde yapılan tartışmaların ve akademik çalışmaların seyrinin değiştiği; Rawls'ın bu ve diğer çalışmalarının felsefede adalet üzerine geniş bir literatürün ortaya çıkmasını sağladığı konusunda bir uzlaşma bulunmaktadır.⁹

Bu çerçevede olmak üzere incelemede, öncelikle kuramın zor kısmı olarak tanımlanan başlangıç durumu ve cehalet peçesine ilişkin tanımlamalara yer verilecektir. Ardından da bu ilkelere karşı yapılan eleştiriler Rawls'ın cevapları ile birlikte tartışılacaktır.

Başlangıç Durumu

Rawls, *siyasal adaleti meşruiyetin temeli olarak görür* ve temellendirdiği siyasal adaletin gerçekleştirilmesinin meşruiyetini *üç temel kavram* çerçevesine ortaya koyar: *Başlangıç durumu, örtüşen uzlaşma ve kamusal akıl*. Rawls'ın siyasal adalet anlayışı, toplumsal sözleşmenin genelleştirilerek toplumsal sorunlara çözüm arayışına ve bunun zemini

⁵Toplumsallıktan kast edilen, "toplumsal işbirliği düşüncesine sahip olmaktır" , Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.61.

⁶ Özgür ve eşit kişiler demokratik düşünce geleneği içerisinde yer alan gerçek kişilerdir, Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.63-64.

⁷ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.68.

⁸ Kocaoğlu, M. John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, 2014, s.Arka Kapak Yazısı.

⁹ Kocaoğlu, M. John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, 2014, s.2.

olarak uzlaşma yöneliktir.¹⁰ Rawls, adalet anlayışını kurarken temelinde Locke, Rousseau ve Kant'ın toplum sözleşmesi teorisinden yola çıkarak ve onu genelleştirmek ve... *daha yüksek bir soyutlama düzeyine taşımak* ister. Rawls, *A Theory of Justice*'de ulaşmaya çalıştığı *evrensel* adalet teorisinden vazgeçerek, *Siyasi Liberalizm* çalışmasında daha *pratik yönelimli* bir kuram oluşturmaya çalışır. Bu kuramın *pratik* yönelimli olmasının anlamı ise *geçerlilik alanının yaşadığı toplumla sınırlı olmasıdır*. Rawls, kuramında, tarihsel ve toplumsal olarak belli özelliklere sahip toplumları merkeze alır, aslında işaret edilen bu toplum özellikle Amerika'dır.¹¹

Rawls, adil bir toplumda toplumsal işbirliğinin nasıl inşa edileceğine ilişkin izlenecek yolu sorgularken bunun Tanrı iradesine ve ahlaki değerler düzenine bağlı yapılamayacağını, toplumsal işbirliğinin aktörleri olan *eşit ve özgür bireylerin karşılıklı avantajı* üzerine bir anlaşmayla mümkün olacağını belirtir.¹² Rawls, başta *hiçbir ilkenin, dünya görüşünün olmadığı bir başlangıç durumu kurgular*. Bu durum *özgür ve eşit* bireylerin adil bir uzlaşmaya varabilecekleri zeminin yaratılması için düşünülür. Başlangıç durumunda bireyler tüm bağlam ve özelliklerinden sıyrılmışlardır, yani bireyler hangi sınıftan geldiklerini, hangi dine mensup olduklarını, cinsiyetlerini vb. bilmemektedirler. Aynı zamanda kendi iyi yaşam anlayışlarından da yoksundurlar.¹³

Rawls'ın teorisinde *örtüşen anlaşmaya orijinal pozisyon* (Original Position) aracılığıyla ulaşılmaktadır. Bireylerin orijinal pozisyonun altında yatan temel tez, tarafların gerçek dünyadaki bir takım avantajlardan ve dezavantajlardan soyutlanarak, adil toplumun temel yapısını oluşturacak bir anlaşmaya varmalarının mümkün olduğu durumdur. *Orijinal pozisyon, doğa durumuna denk düşen bir kavramdır* ve temel fonksiyon adalet ilkelerinin seçilmesinde tarafsızlığa dayanan bireylerin, *adil işbirliğinin koşullarını* ve bunların kamusal kabul edilebilirliğini aradığı *soyut*¹⁴ bir pozisyonudur.¹⁵

Orijinal pozisyon *tarihsel değil*, tamamen kuramı oluşturmak üzere *varsayımsaldır*. Sosyal işbirliğinde bulunan tarafların hakları, ödevleri ve sosyal yararların dağıtımını belirleyecek adalet ilkelerini seçmek ve bu

¹⁰ Yükselbaba, Ü. Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusal İlkesinden, İletişimsel Kamusal Geçiş, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2012, s.141.

¹¹ Yükselbaba, Ü. Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusal İlkesinden, İletişimsel Kamusal Geçiş, 2012, s.139.

¹² Kocaoğlu, M. John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, 2014, s.36.

¹³ Yükselbaba, Ü. Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusal İlkesinden, İletişimsel Kamusal Geçiş, 2012, s.142.

¹⁴Rawls bu soyutluğu şu şekilde açıklar: "Bireyin sahip olduğu bilgi kısıtlamaları, taraflar bir bilgisizlik peçesinin arkasındadır diyerek mecazi olarak ifade ediyoruz. Dolayısıyla, başlangıç durumu sadece bir temsil aracıdır" , Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.69-70.

¹⁵ Kocaoğlu, M. John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, 2014, s.36.

yönde varsayımsal bir rızanın örneğini sunmaktadır. Orijinal pozisyon adalet teorisini şekillendirmek için varsayımsal bir durum olarak ortaya konur. Çünkü orijinal pozisyon, adalet teorisinin merkezinde olup Rawls'ın en büyük başarı olarak teorisinin haklılaştırılmasını sağlayan temel araç olarak sunulur. Rawls'ın orijinal pozisyondaki amacı sadece devlete itaatin nasıl sağlanacağını göstermek olmayıp özgürlüklerin, gücün ve diğer birincil değerlerin adil dağıtım yoluyla toplumsal düzenin nasıl sağlanacağını göstermek olduğu da görülür.¹⁶

Orijinal pozisyonda taraflar, toplum içerisindeki statülerini ve doğal yeteneklerini bilmemektedirler. Rawls'ın çizmiş olduğu bu pozisyonda, bireylerin iyi kavramı ve psikolojik eğilimleri üzerine bilgileri olmadığı hususu da özellikle vurgulanır. Orijinal pozisyonda konumlanmış olan tarafların en temel özelliği rasyonel siyasal özne olmalarıdır. Yani orijinal pozisyondaki taraflar, adil toplumun temelini oluşturacak ilkeleri seçerken, kendi rasyonel hayat planlarını gerçekleştirmelerini sağlayacak en iyi adalet ilkelerini arayacaklardır. Fakat bu noktada tarafların kendilerine ait olacak iyi konseptin ne olduğunu bilmemektedirler. Bunun anlamı her bireyin özel amaçlarını ve geliştirilmesi gereken menfaatlerini bilmediği varsayıdır.¹⁷

Rawls, başlangıç durumunu oluştururken karşılaşacağı zorlukların da farkındadır. Bu zorlukları aşmak için bu şekilde bir *hipotetik yöntem ile soyut bir başlangıç pozisyonu tanımlar*, çünkü: Özgür ve eşit kişiler arasında adil bir anlaşmanın sağlanabileceği, kapsayıcı arka planın çerçevesinin bütün özelliklerinden ve durumlarından soyutlanmış ve aynı zamanda bunlar tarafından saptırılmamış bir bakış açısı bulmanın zor olduğunu belirtir. Bu durumun tarihsel bir arka planı olmadığı gibi *gerçek yaşamla veya doğal ve sosyal bilim kuramlarının tanımladığı insan doğasından da farklıdır*. Taraflar, adil şartlar altında anlaşmaya varacak, makul¹⁸ kamusal rasyonel akla sahip, makul çoğunluğu temsil eden, kapsamlı hiçbir doktrine bağlı olmayan, düşünsel dengeye ulaşmış, özgür ve eşit vatandaşların temsilcileri olarak sayılmaları için simetrik olarak yerleştirilmiş bir pozisyondu¹⁹

¹⁶ Kocaoğlu, M. John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, 2014, s.38.

¹⁷ Kocaoğlu, M. John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, 2014, s.38.

¹⁸Rawls, rasyonellik ile makuliyeti bir birinden ayırır. O'na göre, rasyonel öznelerde eksik olan, adil işbirliğine ve bu işbirliğine diğer eşit kişilerin makul olarak onaylanmasının beklendiği şartlar içerisinde girme konusundaki isteğin altında yatan ahlaki hassasiyettir. Makuliyet rasyonellikten çıkarılamaz, Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.92-95.

¹⁹ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.63-68.

Bilgisizlik (Cehalet) Peçesi

Rawls'ın kuramlarında yer alan özne, eşit ve özgür yurttaştır. Bu kavram, hem adalet teorisini hem de siyasal liberalizmin *kurucu* unsurudur. Rawls'ın yurttaş kavramsallaştırması, moral bir bireyin anlayışına dayanır. Her bireyin kendi amaçları, çıkarları vardır. Bireyin kamusal işlev gören *kamusal aklın*²⁰ temsilcisi olması için öncelikle birincil iyiler(goods) konusunda belli bir doyuma ulaşmış olması gerekir.²¹ Yurttaşlar kamusal aklın temsilcisi olarak kendi özel çıkarlarını bilmedikleri bir başlangıç durumunda, çıkarlarının ne olabileceğini tanımlarken diğer bütün yurttaşların da çıkarlarını tanımlamış olurlar. *Bunun için öncelikle liberal özgürlüklerimizin yasal olarak garanti altına alınmış olması gerekir.* Yani yurttaşlık kavramı Rawls'da liberal özgürlüklerin varlığı ve diğer tüm haklara önceliği ile koruma altına alınmış olur.²²

Orijinal pozisyon, tarafsızlık kaygısının yani *doğrunun iyi karşısında önceliğini* temel alan bir doğal başlangıç durumudur. Bu noktada bilgisizlik peçesi (Veil of Ignorance), önemli bir *temsil araçsallığına*²³ sahiptir. Bilgisizlik peçesi temel yapı üzerine *sözleşmede bireylerin eşitliğini sağlayan bir yapay*²⁴ araçtır. Rawls' bu peçenin ardında iyi düzenlenmiş liberal demokratik anayasal ve *düşünsel dengeye*²⁵ ulaşmış siyasal bir toplumun temel yapısını düzenleyecek olan adalet ilkelerini belirlemeye çalışır. Bilgisizlik peçesi tarafların, objektif olmalarını garanti edecek olan yapay bir temsil aracı olarak işlev görür. Bilgisizlik peçesi olmadığı takdirde, taraflar her türlü önyargı ve irrasyonel arzuya maruz kalabileceklerdir. Bu durumda da adalet ilkelerinin ön yargılara, duygulara, doğal eğilimlere maruz kalmadan seçilmeleri zorlaşacaktır. Adalet ilkeleri üzerine oy birliği ile

²⁰Kamusal akıl, demokratik müzakerelerde izlenecek prosedürlere ve standartlara ilişkindir. Kamusal akıl, temel hak ve özgürlükleri kapsayan bir içeriğe sahiptir, Kocaoğlu, M. John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, 2014, s.114.

²¹ Franciso, A. De. A Republican Interpretation of the Late Rawls, The Journal of Political Philosophy, Vol.14, No.3, 2006, s.270-288, aktaran: Yükselbaba, Ü. 2012, s.139.

²² Yükselbaba, Ü. Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusal İlkesinden, İletişimsel Kamusal Geçiş, 2012, s.139.

²³Rawls, başlangıç durumu ve bilgisizlik peçesi fikrinin yanlış anlaşılacağına vurgu yaparak bu durumu şu şekilde açıklar: "Bir temsil aracı olarak sahip olduğu soyutluk yanlış anlaşılmalara yol açmaktadır. Özellikle, tarafların tanımı belli bir metafizik kişilik anlayışını öngörüyor gibi görünebilir. Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.71.

²⁴Bireyler sadece bizim temsil aracımızı kullanan yapay yaratıklardır. Tarafların özellikleri, bizim onlara atfettiğimiz saikler yanlışlıkla gerçek kişiler ya da iyi düzenlenmiş bir toplumun vatandaşlarına ilişkin bir ahlak psikolojisinin ifadesi olarak yer almazlar. Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.72.

²⁵Düşünsel denge ile toplumun temel yapısı nitelendirilir. Toplumun temel yapısı ile siyasal, anayasal toplumsal ve ekonomik kurumlar ile bunların bir araya gelip zaman içerisinde oluşturdukları toplumsal dayanışmadır. Bu yapı tamamen siyasal alan aittir, Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.27.

örtüşen bir görüş birliği içerisinde anlaşmaya varmaya çalışan bireyler kendi çıkarları doğrultusunda bu ilkeleri belirleme eğilimleri içerisinde oldukları için oy birliği ile ve örtüşen bir görüş birliği içerisinde rasyonel olarak adalet ilkeleri üzerinde anlaşmaya varmaları mümkün olmayacaktır. İşte tam da bu noktada bilgisizlik peçesi devreye girmesi beklenir.²⁶

Bireyleri bu eğilimlerinden sıyrarak olan bilgisizlik peçesi olacaktır. Bu noktada bilgisizlik peçesi ile bireyler toplum içerisindeki konum ve statülerinden sıyrarak yani avantaj ve dezavantajlarından haberdar olmayan bir konumda rasyonel seçim yapabilen tarafsız bireyler haline dönüşebilecektir.

Bir bilgisizlik peçesiyle sarmalanmış yurttaşlar olarak bu başlangıç durumunda, kendi kişisel çıkarlarından uzaklaşarak, bireylerin temel çıkarlarının savunucusu olurlar. Bu kişilere nasıl bir toplumda yaşamak istedikleri sorulduğunda adaletin, eşitlik ve fark ilkelerini ortaya koyup kabul edeceklerdir. Bu kişiler akıl ve yetileri nedeniyle özgür ve eşittirler. Ahlaki ve akli yetilerinin var olması demek; öncelikle makul olmak demektir. Bir başka deyişle siyasal adaleti anlayıp, uygulama ve buna uygun hareket edebilme kapasitesine sahip olmak demektir. Makul kişi kendi hareketlerinin sonucunu hesap edebilen, diğerlerinin iyiliğini de gözetebilen, kendini başkaları için feda etmeyen, fakat bencilde olmayan rasyonel kişidir.²⁷

Rawls, hakkaniyet olarak adalet tezinde bilgisizlik peçesinin yol açacağı bir başka sorunu da kendisi açıklayarak bu zorluğu *birincil değerler listesi* ile çözüme girişiminde bulunur. Sorun, bilgisizlik peçesi aracılığıyla konulan sınırlama, aslında gömülü olarak tarafların müzakerelerinde yol göstermek üzere *üç üst düzey menfaate* sahip olunmasını olanaklı kılacağı hususudur. Burada tarafların adalet hissi ile alternatifler arasından temsil ettikleri kişilerin belirli menfaatlerini koruyacak daha iyi düzenlenmiş belli ilkeler üzerinde nasıl anlaşmaya varacakları sorunudur. Burada devreye güvence altına alınmış olan *birincil değerler*²⁸ girecektir. Bu noktada vatandaşları temsil eden rasyonel makul öznelerin, temsil ettikleri kişilerin üst düzey menfaatlerini güvenceye alacak olan adalet ilkelerinin seçiminde, *birincil değerleri* kullanacak kadar *rasyonel* ve adalet ilkeleri konusunda

²⁶ Kocaoğlu, M. John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, 2014, s.47.

²⁷ Yükselbaba, Ü. Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusal İlkesinden, İletişimsel Kamusal Geçiş, 2012, s.142.

²⁸ Birincil değerler, birinci adalet ilkesi tarafından kapsanan temel hak ve özgürlükleri, seyahat özgürlüğünü ve ikinci ilke ile güvence altına alınan ve fırsat eşitliğince korunan iş seçimi özgürlüğünü, gelir, zenginlik, öz-saygının toplumsal zeminlerini kapsayan eşitliğin liberal savunusudur. Bu noktada, adalet ilkelerinin değerlendirilmesinde birincil değerlerin kullanılması rasyonelliği sağlar. Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.119.

anlaşmaya varacak kadar *ahlaki yeteneklerinin* tam olarak geliştirmelerini ve kullanmalarını sağlayacak şekilde, belirli bir iyi anlayışı takip etmelerini olanak verecek toplumsal arka planın ve iki ahlaki yeteneğin tam olduğunu varsayılır.²⁹

Jürgen Habermas'ın Başlangıç Durumu ve Bilgisizlik Peçesine Eleştirileri

Rawls'ın, *A Theory of Justice* (1971), *Political Liberalism* (1993) adlı eserleri olumlu ve olumsuz birçok eleştiriye maruz kalır. Siyaset felsefesi ve bilimi, hukuk ve ahlak felsefesine yaptığı etkiyle yüzlerce makale ve onlarca kitabın konusu olur ve olmaya da devam eder.³⁰ Bu bölümde özellikle M.J. Sandel ve J. Habermas *başlangıç durumu* ve *bilgisizlik peçesi* üzerine yapmış oldukları eleştiriler ve bunlara Rawls'ın vermiş olduğu yanıtlara yer verilecektir.

Habermas, Rawls'ın başlangıç durumunda akılcı tercihler yapan taraflara açık olan seçeneklerin uygun bir şekilde kısıtlanması halinde, adalet ilkelerinin aydınlanmış kişisel çıkarlardan türetilebileceğini ileri sürdüğünü, ancak çok geçmeden Rawls'ın özerk vatandaşların akıl yürütme tarzının, öznel tercihler tarafından belirlenmiş akılcı seçimlere indirgenemeyeceğini fark ederek bilgisizlik peçesini araladığı belirtir.³¹ Rawls, bu temsili ve araçsal öznelerin tamamen bilgisizlik peçesi altında olmadıklarını, başlangıç durumunda simetrik olarak konuşlandırılan makul rasyonel siyasal öznelerin, başlangıçta gerekli olan *adalet ilkelerini* tarafsız bir konumda seçebilmeleri için, anayasal geçmişi olan siyasal toplumlarda yaşayan, düşünümsel dengeye ulaşmış, kamusal aklı kullanabilen, kısmen verili bir bilgiye sahip özneler olarak tanımladığını ileri sürer. Rawls'ın bu açıklamasına karşın Habermas, Rawls'ın temsili karar verici taraflarından aslında *onlara yasaklanmış bir özerkliğin gerekliliklerini ve sonuçlarını hem anlamalarını, hem de ciddiye almaları gerektiği seçimi ve durumu ile karşı karşıya bıraktığını belirtir.*³²

Habermas'ın ikinci eleştirisi ise, başlangıç durumundaki tarafların farklı şekilde sınırlandırılmış rasyonalitelerinin yanı sıra biçimsel olarak adalet anlayışı ile donatılmış olmalarından kaynaklanan bir başka güçlüğe

²⁹ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.118.

³⁰ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.XI.

³¹ Habermas, J. Aklın Kamusal ve Aleni Kullanım Yoluyla Uzlaşma: John Rawls'ın Siyasal Liberalizm Üzerine Düşünceler,(der. M. Özbek), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009,s.43-72.

³² Habermas, J. Aklın Kamusal ve Aleni Kullanım Yoluyla Uzlaşma: John Rawls'ın Siyasal Liberalizm Üzerine Düşünceler,(der. M. Özbek), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009,s.46-48.

dikkat çeker. Bu durumda tarafların akılcı benciliklerini dışına çıkıp, ahlaki insanlara biraz olsun benzemeye başladıklarında Rawls'ın öznelerin akılcı tercihleriyle uygun nesnel kısıtlar arasında yapmış olduğu işbölümünün yıkılacağını öne sürer.³³

Habermas, Rawls'ın akılcı tercihler yapan öznelerinin tercih yapma aşamasında normatif problemlerle karşılaşmasının kaçınılmaz olduğunu belirtir. Bu sorunların "iyi" diye niteleyebileceğimiz şeylerle tatmin edilebilecek çıkarlar ve değerler temelinde tanımlanmasını zorunlu kılacaktır. Habermas, bu zorunluluğun farkında olan Rawls'ın, "birincil öneme sahip iyi şeyleri"³⁴ insanların kendi yaşam planlarını gerçekleştirmek için ihtiyaç duyabilecekleri genel araçlar olarak devreye soktuğunu ifade eder. Aslında bu durumda Rawls'ın özerklikten hareket eden bir haklar kuramından ziyade; *Aristocu veya faydacı* yaklaşımlara daha çok yakışan "iyi" etiği ile yakın düşebileceğinin altını çizer.³⁵ Habermas'a göre, birincil öneme sahip eşit olarak dağıtılmış iyi şeylerin hakkaniyetli değerinden bahsetmek ya gereksiz ya da anlamsızdır. Birincil öneme sahip iyi şeyler kavramını ikinci adımda düzeltmek zorunda kalıyorsak, ilk adımın, başlangıç durumunun tasarımının, akılcıca atılmış olup olmadığını sorgulayabiliriz demektir.³⁶

Habermas bilgisizlik peçesi ile ilgili olarak da şu tespitlerde bulunur. Bilgisizlik peçesinin başlangıç durumundaki tarafların görüş alanlarını kısıtlayarak, eşit ve özgür oldukları varsayılan vatandaşların, öz bilinçleri ve dünya görüşleri arasındaki farklılıklara rağmen üzerine uzlaşabilecekleri ilkeleri daha en baştan gizlenmesi durumu farklıdır. Başlangıçtaki bu soyutlama *karşılanması imkânsız iki ispat* yükümlülüğünü beraberinde getirir. Birincisi, hem yansız bir yargıya ulaşılmasını zedeleyebilecek tüm tikel bakış açısı ve çıkarları gizlemesi; hem de, eşit ve özgür vatandaşlar tarafından ortak iyi olarak kabul edilemeyeceği apaçık bir şekilde belli olan normatif konulardan başka hiçbir konuyu gizlenmemesinin sağlanmasıdır. Adalet ilkelerinin seçiminden sonra bilgisizlik peçesi, anayasanın ve yasama

³³ Habermas, J. Aklın Kamusal ve Aleni Kullanım Yoluyla Uzlaşma: John Rawls'ın Siyasal Liberalizm Üzerine Düşünceler,(der. M. Özbek), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009,s.49.

³⁴ Sadece eşit ve özgür kişiler olarak vatandaşların yaşam planları ve ahlaki yetilerinin gelişmesi açısından kaçınılmaz olan şeyler birincil öneme sahip iyi şeyler olarak kabul edilir. Habermas, J. Aklın Kamusal ve Aleni Kullanım Yoluyla Uzlaşma: John Rawls'ın Siyasal Liberalizm Üzerine Düşünceler,(der. M. Özbek), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s.52.

³⁵ Habermas, J. Aklın Kamusal ve Aleni Kullanım Yoluyla Uzlaşma: John Rawls'ın Siyasal Liberalizm Üzerine Düşünceler,(der. M. Özbek), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s.50.

³⁶ Habermas, J. Aklın Kamusal ve Aleni Kullanım Yoluyla Uzlaşma: John Rawls'ın Siyasal Liberalizm Üzerine Düşünceler,(der. M. Özbek), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009,s.53.

erkinin çerçevesinin çizilmesi ve yasaların uygulanması adımları ile aşama aşama kaldırılır. Ancak akan bilgilerle daha önce seçilmiş adalet ilkelerinin uyumlu olması gerektiğinden farklılıklar da ortaya çıkabilir. Bunu önlemek için başlangıç durumunu, eşit ve özgür vatandaşların paylaştıkları öz-bilinci gelecekte besleyebilecek tüm normatif içeriklerin bilgisi, hatta öngörüsü ile kurgulamalıyız. Başka bir deyişle, daha önce başlangıç durumundaki tarafları mahrum bıraktığı bilgilerden en azından bir kısmını öngörme yükünü, *kuramcının kendisi üstlenmek zorunda kalabilir!*³⁷

John Rawls'ın Habermas'a Yanıtları

Rawls Habermas'a yanıt olarak öncelikle aralarındaki temel farklılığa vurgu yaparak başlar: "Habermas ile benim aramdaki farklılıkların birincisi, onun görüşünün *kapsamlı* benimkinin ise *siyasal bir yaklaşım* olması ve siyasal olanla sınırlı olmasıdır. İkincisine çerçeve sağlaması nedeniyle birinci fark çok daha önemlidir. İkinci fark ise, benim deyişimle, temsil araçlarımız arasındaki farka ilişkindir. Onunki, kendisinin iletişimsel eylem kuramının bir parçası olan *ideal tartışma* durumudur, benim ki ise *başlangıç durumudur*. Bunlar farklı amaç ve rollere, farklı hedeflere yönelik farklı özelliklere sahiptir.³⁸

84

Rawls, başlangıç durumu ve bilgisizlik peçesi ile ilgili eleştirilere ise son derece açık ve kısa yanıtlar verir. Rawls, başlangıç durumu tahayyülünü; bir olasılığı formüle etmek üzere kullanılan *analitik bir araç* olarak belirtir. Burada söz konusu olan olasılığın ise, vatandaşları özgür ve eşit, makul ve rasyonel olarak görülen bir anayasal demokrasiye yönelik en makul siyasal adalet ilkelerinin neler olduğuna ilişkin olduğunu açıklar. Böyle bir soru yöneltildiğinde, cevabın bu ilkelerin, rasyonel tarafların-vatandaşların temsilcileri olarak-makul koşullarda konumlandığı ve bu koşullar tarafından mutlak olarak sınırladığı bir temsil aracı tarafından sağlanacağı olasılığını ifade ettiğini ileri sürer. Dolayısıyla, özgür ve eşit vatandaşların bu siyasal ilkeler üzerinde, bu vatandaşları hem makul hem de rasyonel olarak temsil eden koşullarda, anlaşmaya varacakları olasılığı olarak açıklar. Rawls, üzerinde bu yolla anlaşılacak ilkelerin makul olduğu konusu doğru bir olasılık olduğunu ancak bunun elbette bunun kesinlikle doğru olmayabileceğini de ilave eder.³⁹

³⁷ Habermas, J. Aklın Kamusal ve Aheni Kullanım Yoluyla Uzlaşma: John Rawls'ın Siyasal Liberalizm Üzerine Düşünceler,(der. M. Özbek), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009,s.55-56.

³⁸ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.398.

³⁹ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.397-398.

Michael J. Sandel'in Başlangıç Durumu ve Bilgisizlik Peçesi Durumuna Yönelik Eleştirileri

Sandel, Rawls'ın başlangıç durumundaki soyut özne anlayışını Kant'ın öne sürdüğü *epistemoloji ve pratik özne* kavramından hareket ederek *aşkın özne* olarak niteler. Bu nitelenin devamında da *başlangıç noktasını*, yalnızca bakarak ya da iç-gözlem yaparak *kendi hakkımda bilinebilecek her şeyi bilemeyeceğim düşüncesi* olarak nitelendirir.⁴⁰

Sandel Rawls'ın başlangıç durumundaki taraflarını temsil eden öznesini, *soyut ve bedensiz bir öznenin* keyfilğe sapsmaksızın belirli bir adalet ilkelerini nasıl üretilebileceği ya da bu tür öznenin koyduğu yasaların *fenomenal* dünyadaki gerçek kişilere öyle veya böyle nasıl uygulanacağını belirsiz olduğunu ekler. Daha da ileri giderek *idealist metafizikçilikle* itham ederek bu durumu, "sahip olduğu ahlaki ve siyasi avantaja rağmen, aşkınlık lehine çok fazla feragatte bulunarak ve *numenal* bir alan öne sürerek adaletin üstünlük kazanmasını, ancak insanlık durumunu reddetme pahasına sağladığını ileri sürer. Rawls'ın *birincil öneme sahip iyi şeyler /adaletin ilk ilkeleri*, gerçek kişilere uygun kesin sonuç doğurmayı amaçlayan koşullar çerçevesinde tanımlanan varsayımsal bir seçimden türetilmesinden başka bir şey olamadığını iddia eder.⁴¹

Sandel, mevcut değerlere bulanmış bir değer biçme standardını adalet kavramı ile ne kadar uygunsuz buluyor ise, aynı şekilde Rawls'ın *radikal biçimde konumlanmış öznesini* de kişi kavramına uygunsuz bulmakta ve her iki açmaza verilen tepkiyi, bir *Arşimet Noktası* arayışının yansımada bulan öncelik dürtüsü olarak değerlendirir.⁴²

Sandel, başlangıç durumunu, Rawls'ın Kant'a bir yanıtı olarak değerlendirir. *Saf aklın* temsil ettiği rotaya alternatif bir rota ve karmaşıklıklar içeren bir çözümleme olarak görür. Bu çözümlemeyi hedefi uzaktan tasavvur edecek kadar mümkün kılan ancak *aşkınlık diyarına ayak basmayacak kadar yakınlıkta olduğunu* belirtir. Başlangıç durumunu, yeniden tanımlanan açmazları çözmek aynı zamanda da *Arşimet Noktasına* duyulan ihtiyacı yanıt vermek için ortaya konulduğunu vurgular. Her ikisinin de başlangıç durumundaki tarafların bilmedikleri şeyi dile getirdiğini diğer ise bildikleri şeyi... Bilmedikleri şey, nev-i şahsına münhasır varlıklar olarak her birinin herkesten ayırt edecek her hangi bir malumat olarak tanımlar. Cehalet peçesinin dayandığı varsayım bu olduğunu söyler:

⁴⁰ Sandel, J. M. Liberalizm ve Adaletin Sınırları, (çev. A.E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.2014, s.26.

⁴¹ Sandel, J. M. Liberalizm ve Adaletin Sınırları, (çev. A.E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.2014, s.33.

⁴² Sandel, J. M. Liberalizm ve Adaletin Sınırları, (çev. A.E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.2014, s.42.

Cehalet peçesini, tarafların toplumdaki konumları, ırkları, cinsiyetleri ya da sınıfları, malları, mülkleri ya da servetleri, zekâları, güçleri ya da diğer doğal olarak verili değerlerine ilişkin her türlü bilgiden yoksun olduklarının varsayıldığı bir durum olarak tasvir eder. Sandel bilgisizlik peçesini, hatta aynı zamanda bu tafraların *ne yarar kavrayışına ne de değerler* hakkında bir bilgiye yeteneğe sahip olmadıklarını, hedefleri ya da hayattaki amaçları konusunda da hiçbir bilgiye sahip olmadıkları bir durum olarak açıklar. Ancak tarafların bildikleri bir tek şey olduğunu öne sürer, o da: diğer herkes gibi onların da belirli *birincil toplumsal yararlar*a değer verdikleridir.⁴³

Burada birincil toplumsal yararların kişisel menfaatlerin üstünde yarar sağlayacak *ince yarar teorisinden geliştirilmiş bir normatif kabul* olarak tarafların karar aşamasında kendi benliklerinden ve çıkarlarından uzak tutacak bir *araç olarak sunulması* şeklinde değerlendirilir. Bu noktada birincil yararlar listesinin her türlü yaşam tarzı açısından eşit ya da nerdeyse eşit derecede değerlendirilmesinin de *sorunlu bir yaklaşım* olduğu vurgulanır.

Sandel, başlangıç durumunun amacını, numenal bir alana ya da bütün deneyim ötesi olan aşkın özne kavramına dayanmak zorunda kalmaksızın, adalet ilkelerini türetecek ve olumsuzluk olduğu için ahlaki açıdan yersiz toplumsal ve tabii etkilerden soyutlanmış-ki Kant'ın özlemi de budur- bir araç sağlamak olarak belirtir. İşte Rawls'ın bu çözümü, başlangıç durumundaki tarafların tanımı, özgür ve eşit ussal varlıklar olarak bütün insanlara ortak olan ayırt edici özelliklerle sınırlandırmaktır. Bu ayırt edici özellikler, herkesin kendi amaçlarını seçen ve bu amaçlar ne olursa olsun gerçekleştirilmeleri için belirli birincil yararları araçsal olarak değerlendiren varlıklar olması olarak tanımlar.⁴⁴

Sandel, Rawls'ın bu konuda ki ahlak felsefesi anlayışındaki yaklaşımını da Kantçı *özerklik anlayışının tatmin edilmesi açısından* hem özerk bireylerin konumlanmasında ki *siyasal inşacılığa* hem de *ince yarar teorisi* ile tarafların ortak genel olumsuzlukları ve olumsuz varsayımları ile kendine özgü bir ahlak felsefesi oluşturarak, dünyanın ötesinde yer alan bedensizleştirilmiş ya da aşkın varlıklar değil, gerçek dünyadaki insanlarla ilişki kurmak suretiyle adalet ilkelerini *güvence altına aldığı* ileri sürer. Bu durumu da şöyle açıklar: Rawls'ın teorisinin iki emeli, yani hem var olan arzuların olumsuzluğundan hem de aşkın olanın sözde keyfiliklerinden ve

⁴³ Sandel, J. M. Liberalizm ve Adaletin Sınırları, (çev. A.E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.2014, s.46.

⁴⁴ Sandel, J. M. Liberalizm ve Adaletin Sınırları, (çev. A.E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.2014, s.61-62.

muğlâklığından kaçınmak, bir araya getirilemez; Arşimet noktası bu çelişkiler arasında silinip gittiğini öne sürer.⁴⁵

Sandel, Rawls'ın başlangıç durumundaki *öncüllerin test edilmesi ve doğrulanması* konusunda da ciddi sorunlar bulunduğunu belirtir. Ona göre başlangıç durumunun öncüllerinin geçerliği ampirik olarak değil, ancak düşünümsel denge olarak bilinen bir doğrulama yöntemi ile verilebilir. Ancak bu nokta da Rawls'ın başlangıç durumuna ilişkin spesifik öncüllerin savunusunda kullandığı dilin kararsızlığı ve neyi tanımlayıcı standart olarak aldığı konusunda net bir şey ortaya koymamasının da bu yöntemi zorlaştırdığını ileri sürer. Rawls'ın muhtemelen vereceği yanıtın; *karşılıklı ilgisizliğin iyilikseverliğe üstün olduğu* kanıtıdır ki, bunun yeterli olmadığını düşünür. Sandel'e göre, başlangıç durumu anlatısı ve buna ilişkin tanımlayıcı öncüllerin durumu belirsiz olsa da, onun teorisine bir anlam vereceksek, bu sorunlara ilişkin bazı anlatılar temel bir zorunluluk teşkil eder. *Başlangıç durumu ve bu durumun dayandığı öncülleri açıklarken karşımıza çıkan bariz engellerin üstesinden gelemediğimiz sürece, bütün bir tasavvurun tutarlılığı şüpheli hale gelir.* İhtiyacımız olan şey, başlangıç durumuna uygun tamamlayıcı varsayımları sınırlandıran şeylerin tam olarak ne olduğuna ilişkin bir anlatıdır, yani adalet hakkında kesin kanaatlerimizi oluşturacak *normatif veçhenin dayattığı sınırlamalara ilaveten bu varsayımları neyin sınırladığıdır.*⁴⁶

Sandel, cehalet peçesinin ardında olanların her şeyden önce bir *seçim* yapmak olduğunu ileri sürer. Tarafların varsayımsal bir *sözleşmeye* dayalı olarak seçim yaparak anlaşmaya vardıkları şeylerin ise adalet ilkeleri olduğudur. Bu şekilde Rawls, hem *seçimi*, hem *iradi* kararları ile verilen üzerinde anlaşılmış olan sözleşmeyi hem de *çoğulculuğu* ön plan çıkarır. Ancak bunların gerçek bir sözleşmeyi haklı çıkarmaya yetemeyeceğini çünkü başlangıç durumunun temelinde var olan *olumsallığın ve görenekçiliğin* buna engel olduğunu ileri sürer. Çünkü cehalet peçesi ve diğer eşitlik koşullarından dolayı herkes benzer biçimde konumlanmamıştır ve böylelikle kimse, *istemeyerek dahi olsa daha avantajlı pazarlık konumunun doğurduğu fırsattan yararlanamaz.* Her ne kadar başlangıç durumu *görenekçilikten kaçınılmak için kurgulanmış ise de* gerçek durumu karşılamadığı için bunun *üstesinden gelememiştir.* Çünkü varsayımsal bir

⁴⁵ Sandel, J. M. Liberalizm ve Adaletin Sınırları, (çev. A.E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.2014, s.62-63.

⁴⁶ Sandel, J. M. Liberalizm ve Adaletin Sınırları, (çev. A.E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.2014, s.70.

sözleşmenin gerçek sözleşmenin gereklerini karşılaması düşük olasılıklıdır⁴⁷.

Sandel'e göre, cehalet peçesi başlangıç durumundaki kişileri, *heteronom ilkeleri* seçmelerini mümkün kılacak bilgilerden mahrum bırakır. Bu koşullarda varsayımsal olan sözleşme kurucu bir anlaşma olmaktan çıkarak bir *haklı çıkarma aracına* dönüşür. Başlangıç durumunda ki taraflar cehalet peçesi ile eşit ve özgür olarak konumlandıkları ve seçecekleri adalet ilkeleri konusunda kendi yaşam tarzlarına en iyiyi sağlayacak olanın hangisi olduğuna dair karar vermelerini sağlayacak olan tüm nesnel ve özel bilgilerden yoksun olmaları nedeni ile bir pazarlık ve müzakere sürecinin gerçekleşmeyeceğini öne sürer. Çünkü pazarlık ve müzakere süreci olabilmesi için *pazarlığı ve müzakerenin gerektirdiği avantaj ve ya dezavantajlara yönelik bilgilere sahip olmaları gerektiğini* ifade eder.⁴⁸

John Rawls'ın Sandel'e Yanıtları

Rawls, bu konuda yapılan tüm eleştirilere cevap niteliğinde bir açıklamayı siyasal liberalizm adlı çalışmasının temel düşünceler bölümünde ayrıntılı olarak yer verir: Rawls, başlangıç durumunun, bir temsil aracı olarak görülmesi gerektiğini belirtir.⁴⁹ .Temsiliyetten ve araçsallıktan koparıldığı zaman adalet ilkelerinin seçiminde verili olan kapsamlı makul olmayan doktrinlerin etkisi ve tarafların var olan bireysel ve toplumsal etkilerine açık hale geleceğini ileri sürer. Başlangıç ilkelerinin seçiminde normatif tarafsızlığın ve bilgisizliğin bu nedenle çok önemli olduğunu belirtir. *Cehalet peçesinin sadece makul olmayan kapsamlı doktrinler için gerektiği kadar kalın olması gerektiğini onun dışında rasyonel olarak üzerinde uzlaşma sağlanacak kadar bilgilerin verilebildiği bir cehalet peçenin öncül olduğunu altını çizer.* Rawls'a göre taraflar arasındaki varılan her türlü anlaşma hem bir varsayıma dayalıdır hem de tarihsellik taşımaz bu nedenle de *bağlayıcı* da değildir.⁵⁰ Bu durum üzerinde düşünömsel dengeyle uzlaşmaya varılmış olunan sözleşmeyi veya uzlaşmayı geçersiz kılmayacaktır. Üzerinde anlaşılan temel adalet ilkeleri hakkaniyet olarak adaletin kamusallaşmasına bir öncül dayanak oluşturacaktır.

Rawls, başlangıç durumu özelliği ve anlamı, onun bir temsil aracı olarak sahip olduğu ona atfedilen normatif özelliklerden kaynaklandığını belirtir. Çünkü taraflar adil şartlar altında anlaşmaya varacak *özgür ve eşit*

⁴⁷ Sandel, J. M. Liberalizm ve Adaletin Sınırları, (çev. A.E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.2014, s.154.

⁴⁸ Sandel, J. M. Liberalizm ve Adaletin Sınırları, (çev. A.E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.2014, s.157-161.

⁴⁹ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.68-69.

⁵⁰ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.68-69.

vatandaşların temsilcileri olarak sayılmaları için *simetrik olarak yerleştirilmeleri* gerektiğini savunur. Aynı zamanda da bu eşit konumun yanı sıra belli bir toplumsal konumda olmamayı, o konumda bulunanların lehine olacak bir adalet anlayışını önermemeyi ve başkalarının da bunu kabul etmesini beklememeyi sağlayacak bir araçsal yaklaşımı gerektirir. Benzer şekilde belli bir iyi anlayışı içeren dinsel, felsefi ya da ahlaki makul olmayan kapsamlı doktrini de önermemiz ya da başkalarının kabul etmesini beklemememizin de gerektiğini özellikle vurgular. Bütün bu olasılıkları içeren koşulları bir başlangıç durumu ile temsil etmeyi öngörür.⁵¹

Tarafların temsil ettikleri toplumsal konumları, ya da belli *kapsamlı makul olmayan doktrinleri*⁵² bilmemeleri gerekir. Bu bilgisizlik durumu, olağan sınırlar içerisinde, kişilerin ırk ve etnik gruplarına, cinsiyetlerine, güç ve zekâ gibi birçok doğal kabiliyetlerine de yansıtılır. Bu bilgi üzerindeki kısıtlamaları, tarafları bir bilgisizlik peçesinin arkasındadır, diyerek **mecazi** olarak ifade edilir.⁵³

Rawls; Sandel'in *deontolojik yaklaşımını metodolojik olarak kabul eder*. Çünkü Rawls, adaleti hakkaniyet esasında toplumsal işbirliğinin temel zemini olarak görür. Özellikle öznenin eleştirisinin toplumdan kopuk ve soyut olması hatta metafizik unsurlar içermesi ile Sandel'in yapmış olduğu eleştiriye cevap olarak, Rawls'ın teorisinde, *birey toplumsal işbirliğini siyasal, rasyonel ve makul aktörü olarak önemli bir yer tutar*. Rawls'a göre, kaynakların sınırlı olması ve her bireyin gerçekleştirmeye çalışacağı farklı iyi hayat planlarının olması toplumsal işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Rawls, insanların daha az paylaşmak, daha büyük paya sahip olmak istedikleri ve çıkarlarının peşinde koştukları için farklı çıkarların çatışmasıyla karşılaşılacağına işaret eder.⁵⁴

Tütüncü'ye göre de, Sandel'in Rawls'a yöneltmiş olduğu en önemli eleştiri: Temelde Hegel'in Kant'a yönelttiği boş formalizm eleştirisine benzer. Rawls'ın adalet kuramı bireylerin insani özelliklerini fazlaca soyutlaştırmakta, onların belirli topluluklar içinde bulunmalarından kaynaklanan tarihsel kimliklerini boşladığını ileri sürer.⁵⁵ Rawls, tanımlamış olduğu birey olarak, yasal, siyasal, ahlaki, hatta felsefi ve dinsel olsun, ait olduğu genel görüşe bağlı olarak normatif bir nitelik taşıdığını özellikle vurgular. Çünkü ona göre, mevcut durumda ki kişi anlayışı *ahlaki bir*

⁵¹ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.68-69.

⁵²Tarafların, kişilerin kapsamlı doktrinlerinin ne olduğunu bilmesine izin verilmemesi bilgisizlik peçesinin inceden ziyade kalın olduğu durumlardan biridir.

⁵³ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.68-69.

⁵⁴ Kocaoğlu, M. John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, Ankara: İmaj Yayınları.2014. s.156.

⁵⁵Tütüncü, K. Michael j. Sandel, Kamusal Felsefe ve Adalet, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.11,S.25, 2014, s. 482.

anlayıştır; düşüncenin, müzakerenin ve sorumluluğun temel birimi olarak günlük hayatta anladığımız ve kapsamlı doktrine değil de siyasal bir anlayışa uyarlanan kişi anlayışı esas olması gerektiğini söyler. Ve özellikle vurgulayarak, normatif bir anlayış olarak, doğal bilimler ve sosyal kuram tarafından öngörülen insan doğası anlayışı ile karıştırılmaması gerektiğinin altını çizer.⁵⁶

Ayrıca kişilerin soyut ve hayattan kopuk olmadıklarının belirterek, *kişilerin adalet hissi ve iyi anlayış kapasitelerine sahip rasyonel kişiler olduğunu vurgular. Bu özelliklerin içerisinde de, toplumsal işbirliğinin hakkaniyetli şartlarını belirleyen kamusal adalet anlayışını anlayabilme ve uygulayabilme o doğrultuda hareket edebilme yeteneklerine sahip olacak kadar gerçek kişiler olduğunu söyler. İyilik anlayış kapasitesi ile de rasyonel davranma becerilerine sahip olduklarını üstelik kişilerin iyi anlayışlarının sabit olmadığını, hayat süresince değişikliğe uğradığını belirtir.⁵⁷*

Sandel'in, soyut ve aşkın özne bağlamında temel öncüllerde olduğunu ileri sürdüğü metafizik unsurlara yönelik olarak Rawls'ın cevabı, siyasal liberalizmin *kendi başına duran bir siyasal adalet anlayışı hedeflemesi* nedeniyle siyasal anlayışın kendisi tarafından kastedilen şeyler haricinde belli bir metafizik ay da epistemolojik doktrin önermediğini belirtir. Ahlakilik konusuna gelince, bir anlayışın ahlaki olmasıyla kast edilen diğer şeyler yanında bunun içeriğinin belli idealler ilkeler ve standartlar tarafından doldurulmasıdır, bu normlar belli değerleri ifade ederler ki bu durumda tamamen *siyasal değerleri kapsadığını söyler. Ayrıca Bilgisizlik peçesinin benliğin doğası ile bir ilgisi olmadığını, benliğin, kişilerin tafraların bilmelerine izin verilmeyen gerçeklerinden ontolojik olarak önde geldiğini ima etmediğini söyler. Bilgi üzerindeki sayılan kısıtlamalar uygun olarak adaletin ilkeleri hakkında akıl yürütme yoluyla bireyin her ana durum içine girebildiğini bu nedenle benliğin doğası hakkında herhangi bir metafizik doktrinden söz edilemeyeceğini belirtir⁵⁸.*

Başlangıç durumunda ki tarafların doğasının ne olacağı teorisinin temsil aracı olmaları nedeni ile tamamen bize bağlıdır. Onlar sadece bizim temsil aracımızı kullanan yapay yaratıklardır, tarafların özellikleri, bizim onlara atfedeceğimiz saikler yanlışlıkla gerçek kişiler ya da iyi düzenlenmemiş toplumun vatandaşlarına ilişkin bir ahlak psikolojisinin öznesi olarak algılanmamalıdır.⁵⁹

Sandel'in, ahlak ve olumsuzluk göndermesine ilişkin Rawls'ın cevabı ise, ahlak felsefelerinde ve iyi hayat anlayışlarındaki farklılıklara rağmen,

⁵⁶ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.64.

⁵⁷ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.64-69.

⁵⁸ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.56-57.

⁵⁹ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.72.

vatandaşların hep beraber onaylayabileceği bir *siyasal ahlaki* kavram fikrinin olabileceğini öne sürer. Siyasal liberalizmin bu siyasal ahlaki ideali *kendi başına durur ve her hangi bir ahlaki anlayışı desteklemez* ve ancak bireylerin ortak desteğiyle varlığını sürdürdüğünü belirtir.⁶⁰

Sandel, cehalet peçesinin ardında varılan uzlaşma ortamında dolaylı olarak müzakereci demokrasinin ve *müzakere ve pazarlıklarında* yer almadığını belirtir. Rawls ise, siyasal liberalizm kuramının *korumacı demokrasi* anlayışını benimsediğini söyler. Bunun sonucu olarak da anayasal yapıyı demokratik siyasetin üstünde tutmayı ve anayasa yargısının yükseltilmesi gerektiğini belirtir. Ancak müzakere yolunun açık olduğunu, *fakat temel hak ve özgürlüklerin daima korunması gerektiğini, müzakere yolunun açık olmasının bile bir temel hak olarak görülmesi gerektiğini* ilave eder.⁶¹ Eğer salt günlük yaşama ait bildiğimiz şeylerle bir adalet teorisi geliştirmiş olsaydık, günlük hayattaki anlaşmalar temel yapının arka plandaki kurumları içerisinde az ya da çok belirgin şartlarda ortaya çıkacaktı. Başlangıç durumu ile hem sözleşme düşüncesini kullanan siyasal adalet düşüncesinin karşı karşıya olduğu güçlüğü karşılamak aynı zamanda da bu anlaşma zeminin arka planını genişletmeyi amaçladık.⁶²

Sonuç

Rawls'ın Bir Adalet Teorisi'ndeki ve Siyasal Liberalizm'deki düşünsel yolculuğunda kullandığı metodoloji ve hipotetik araçlar aynıdır. Her iki temel çalışmada da adaletin iki ilkesini sistematik bir şekilde ortaya koyma kaygısını sürdürür. Bir Adalet Teorisi'nde temel amaç adaletin evrensel ilkelerini bulmak iken bu ilkeleri değiştirme teşebbüsü içermeyen Siyasal Liberalizm'de temel amaç, bu ilkelerin toplumsal gerçeklikte istikrarını, farklı kapsayıcı doktrinler arasında ortak bir zemini olabileceğini ve birlikte yaşamının mümkün olabileceğini göstermektir. Rawls, deontolojik yaklaşımı takip ederek, bilgisizlik peçesi, orijinal ve düşünömsel denge araçlarını kullanarak, adaleti sadece bir unsura indirgeyecek yöntemden sakınarak özgürlük, eşitlik, hak ediş ve birlikte yaşama unsurlarını içeren bir matris içerisinde tezini teorileştirmektedir. Kocaoğlu'nun da belirttiği gibi, Rawls'ın adalet teorisi, özgürlük ve eşitlik unsurları içermenin yanında birlikte yaşamının tüm boyutlarına ilişkin ayrıntılı bir anlayışı da ortaya koyar. Aynı zamanda da birlikte yaşamayı

⁶⁰ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.XI.

⁶¹ Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.XII.

⁶² Rawls, J. Siyasal Liberalizm, 2007, s.67-68.

mümkün kılacak siyasal anlayışı ve prosedürel süreci ayrıntılı olarak tanımlar.⁶³

Başlangıç durumu ve bilgisizlik peçesi, gerçek anlamda bir teorinin öncülleri olarak metodolojik açıdan orijinal bir yaklaşım sergiler. Kuramın temel dayanaklarını geniş bir alanda destekleme imkânı sunar. Zaman ve verili bilgilerden ayrı kendi başına duruyor olması araçsallık ve çözüm yeteneğini de genişletmektedir.

⁶³ Kocaoğlu, M. (2014). John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, 2014,s.180-182.

KAYNAKLAR

- Habermas, J. (2009). *Aklın Kamusal ve Aleni Kullanım Yoluyla Uzlaşma: John Rawls'ın Siyasal Liberalizm Üzerine Düşünceler*,(der. M.Özbank), s.43-72. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Kocaoğlu, M. (2014). *John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, Ankara: İmaj Yayınları.
- Rawls, J. (2007). *Siyasal Liberalizm*, (çev. M.F. Bilgin), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sandel, J. M. (2014). *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, (çev. A.E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Tütüncü, K. (2014). *Michael j. Sandel, Kamusal Felsefe ve Adalet*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.11,S.25, s. 475-490.
- Yükselbaba, Ü. (2012). *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusalılık İlkesinden, İletişimsel Kamusalılığa Geçiş*, İstanbul: XII Levha Yayınları.

Başlangıç Durumu, Bilgisizlik Peçesi: Rawls, Habermas ve Sandel